

MOLIYAVIY SAVODXONLIK VA IJTIMOY TARMOQLARNING IQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI

Eshpulatova Muazzam Barnoyevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik kafedrası tayanch doktoranti

E-mail: opencompanyuz@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot moliyaviy savodxonlik va ijtimoiy tarmoqlarning iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda inson kapitali modeli, regressiya tahlili, korrelyatsion tahlil va agent-based modeling (ABM) yondashuvlari asosida moliyaviy bilim darajasi, investitsiya xatti-harakatlari, jamg'arma qilish odati va ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy axborotning iqtisodiy qaror qabul qilish jarayoniga ta'siri o'rganiladi. O'zbekistonda 234 nafar respondent ishtirokida o'tkazilgan tadqiqot natijalari respondentlarning yosh guruhlari, moliyaviy qaror qabul qilish strategiyalari va jamg'arma qilish xatti-harakatlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari moliyaviy savodxonlikning iqtisodiy barqarorlikni oshirishdagi muhim rolini tasdiqlaydi hamda moliyaviy ta'lim dasturlarining samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalarni ilgari suradi.

Kalit so'zlar: moliyaviy savodxonlik, iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy tarmoqlar, inson kapitali modeli, regressiya tahlili, korrelyatsion tahlil, investitsiya, jamg'arma qilish odati, raqamli moliyaviy savodxonlik, kredit strategiyalari, foiz stavkalari, qarz boshqaruvi, moliyaviy ta'lim, makroiqtisodiy tahlil, agent-based modeling.

Аннотация

Данное исследование направлено на определение влияния финансовой грамотности и социальных сетей на экономическую стабильность. В рамках исследования были использованы модель человеческого капитала, регрессионный анализ, корреляционный анализ и подход агентного моделирования (ABM) для изучения взаимосвязи между уровнем финансовых знаний, инвестиционным поведением, привычками сбережения и влиянием финансовой информации из социальных сетей на процесс принятия экономических решений. В исследовании приняли участие 234 респондента из Узбекистана, при этом особое внимание уделено анализу связи между возрастными группами, стратегиями принятия финансовых решений и поведенческими аспектами накоплений. Результаты подтверждают важную роль финансовой грамотности в повышении экономической стабильности и предлагают рекомендации по повышению эффективности программ финансового образования.

Ключевые слова: финансовая грамотность, экономическая стабильность, социальные сети, модель человеческого капитала, регрессионный анализ, корреляционный анализ, инвестиции, привычки сбережения, цифровая финансовая грамотность, стратегии кредитования, процентные ставки,

управление долгом, финансовое образование, макроэкономический анализ, агентное моделирование.

Abstract

This study aims to determine the impact of financial literacy and social media on economic stability. It employs the human capital model, regression analysis, correlation analysis, and agent-based modeling (ABM) approaches to examine how levels of financial knowledge, investment behavior, saving habits, and financial information on social media influence economic decision-making. Based on a survey of 234 respondents in Uzbekistan, the research explores the relationships between age groups, financial decision-making strategies, and saving behavior. The findings confirm the crucial role of financial literacy in enhancing economic stability and provide recommendations for improving the effectiveness of financial education programs.

Keywords: financial literacy, economic stability, social media, human capital model, regression analysis, correlation analysis, investment, saving habits, digital financial literacy, credit strategies, interest rates, debt management, financial education, macroeconomic analysis, agent-based modeling

KIRISH

Moliyaviy savodxonlik iqtisodiy barqarorlikning asosiy omillaridan biri sifatida qaraladi. Moliyaviy savodxonlikning yuqori darajasi aholining moliyaviy qaror qabul qilish jarayonlarini optimallashtiradi, investitsiya madaniyatini rivojlantiradi va jamiyatning iqtisodiy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. (Lusardi va Mitchell (2014) ta'kidlaganidek,) Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarning keng qo'llanilishi moliyaviy ta'lim jarayonlarini tezlashtirish va ommaga yetkazish vositasi sifatida tobora rol oshib bormoqda.

Moliyaviy savodxonlik darajasi past bo'lgan jamiyatlarda iqtisodiy muammolar, masalan, ortiqcha qarz olish, moliyaviy firibgarlik qurboniga aylanish va noto'g'ri investitsiya qarorlari qabul qilish holatlari ko'p kuzatiladi (OECD, 2021). Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, AQSh, Buyuk Britaniya va Yevropa Ittifoqi davlatlari moliyaviy savodxonlikni oshirish maqsadida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishni kengaytirgan. Masalan, Buyuk Britaniyaning Money Advice Service tashabbusi aholiga moliyaviy qarorlar qabul qilishda yordam beruvchi interaktiv platformalarni ishga tushirdi (Sergeychik et al., 2015).

Shuningdek, Osiyo mamlakatlarida ham moliyaviy savodxonlikni oshirish strategiyalariga ijtimoiy tarmoqlar jalb etilmoqda. Singapur va Janubiy Koreya hukumatlari moliyaviy ta'limni maktab dasturlariga integratsiya qilgan holda, ijtimoiy media orqali aholiga real hayotda moliyaviy qaror qabul qilish bo'yicha maslahatlar berishni yo'lga qo'ygan (Choung, Chatterjee & Pak, 2023).

O'zbekistonda moliyaviy savodxonlik masalasi so'nggi yillarda davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va tijorat banklari aholining moliyaviy bilimlarini oshirish maqsadida bir nechta dasturlarni ishga tushirdi, biroq bu jarayonda ijtimoiy tarmoqlarning potentsiali hali to'liq ishga solinmagan. Humo va Uzcard kabi to'lov tizimlari va

Kapitalbank, Xalq banki va Agrobank kabi yirik banklar o'z ijtimoiy media platformalarida moliyaviy ta'lim berishga harakat qilishmoqda, lekin ularning samaradorligi bo'yicha yetarli tadqiqotlar mavjud emas.

Bundan tashqari, Sapere Aude Consortium (2023) tomonidan o'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston yoshlari moliyaviy qarorlar qabul qilishda Instagram va TikTok kabi platformalarda tarqatilgan axborotga ishonishadi. Shuningdek, bu platformalardagi noto'g'ri ma'lumotlarning investitsiya va jamg'arish odatlariga salbiy ta'siri kuzatilgan.

Moliyaviy savodxonlik va ijtimoiy tarmoqlarning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri global va mahalliy miqyosda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlar moliyaviy savodxonlikni oshirish maqsadida ijtimoiy media platformalaridan faol foydalanmoqda, bu esa iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil sifatida qaralmoqda.

O'zbekistonda bu yo'nalishda hali ko'p ishlar amalga oshirilishi lozim, chunki moliyaviy savodxonlik darajasi pastligi iqtisodiy xatarlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, ijtimoiy tarmoqlar orqali moliyaviy ta'lim dasturlarini kengaytirish, bank va moliyaviy institutlarning raqamli strategiyalarini ishlab chiqish, shuningdek, aholining raqamli moliyaviy xavfsizlikni tushunish darajasini oshirish talab etiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyaviy savodxonlik jamiyatning iqtisodiy barqarorligi va samarali moliyaviy qarorlar qabul qilishga bevosita ta'sir qiladi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarning bu jarayondagi o'zni oxirgi yillarda sezilarli darajada ortib bormoqda. Ushbu yo'nalishda xorijiy, MDH davlatlari va O'zbekiston olimlari tomonidan tadqiqotlar olib borilmoqda, Angela C. Lyons va Josephine Kass-Hanna (2021) "A Methodological Overview to Defining and Measuring "Digital" Financial Literacy" nomli tadqiqotida raqamli moliyaviy savodxonlik tushunchasi va uning o'lchash usullari tahlil qilingan. Mualliflar moliyaviy savodxonlik, raqamli bilimlar va moliyaviy qaror qabul qilish jarayonlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, raqamli moliyaviy ta'limni rivojlantirish bo'yicha metodologik asoslarni taklif etganlar. Tadqiqot ijtimoiy tarmoqlar orqali moliyaviy bilimlarni oshirish va ishonchli moliyaviy axborotni tarqatish muhimligini ta'kidlaydi (Lyons & Kass-Hanna, 2021).

Chapman va Pettersson (2021) "Social Media's Influence on Investment Decisions: A Qualitative Study Based on an Individual's Financial Literacy" nomli tadqiqotida ijtimoiy tarmoqlarning investitsiya qarorlariga ta'sirini o'rganib, moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo'lgan shaxslar investitsiya bo'yicha axborotlarni tahliliy yondashuv orqali qabul qilishini, savodxonlik darajasi past bo'lgan shaxslar esa ijtimoiy media ta'siriga berilishini aniqlagan. Tadqiqot ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy kontentning ta'siri va ishonchliligini baholash muhimligini ko'rsatadi (Chapman & Pettersson, 2021).

OECD (2021) "Financial Literacy Levels in the Commonwealth of Independent States" nomli hisobotida Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlaridagi moliyaviy savodxonlik darajasi va uning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda aholining moliyaviy bilimlari bo'yicha indikatorlar ishlab chiqilgan bo'lib,

ularning aksariyati uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirish va qarz boshqarish bo'yicha bilim yetishmovchiligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, hisobotda ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy ta'lim vositasi sifatida rivojlantirilishi zarurligi ta'kidlangan (OECD, 2021).

S. I. Sergeychik, M. S. Sergeychik va A. A. Maksimova (2015) "Mirovoy opyt realizatsii proektov v oblasti finansovogo obrazovaniya" nomli tadqiqotida dunyo miqyosida moliyaviy ta'lim bo'yicha amalga oshirilgan loyihalar tahlil qilingan. Mualliflar AQSh, Yevropa va Osiyo davlatlarida moliyaviy savodxonlik dasturlarining samaradorligini baholab, MDH davlatlarida ushbu tajribani joriy etishning istiqbolli yo'nalishlarini ko'rsatib o'tganlar. Tadqiqot moliyaviy ta'limni rivojlantirish uchun ijtimoiy tarmoqlardan kengroq foydalanish zarurligini ta'kidlaydi (Sergeychik va boshq., 2015).

Akmaral Ospanovna Demeubayeva va Gulnara Zhaksikeldievna Akhmetova (2022) "Financial Literacy in the Republic of Kazakhstan: Modern Trends and Initiatives" nomli tadqiqotida Qozog'iston aholisi orasida moliyaviy savodxonlikning rivojlanishi va moliyaviy barqarorlikka ta'siri tahlil qilingan. Mualliflar bank xizmatlaridan foydalanish darajasining oshishi va aholining moliyaviy bilimlarini rivojlantirish orqali iqtisodiy islohotlarning natijalari barqaror bo'lishini ta'kidlaydi. Tadqiqotda ijtimoiy tarmoqlar orqali moliyaviy bilimlarni oshirish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan (Demeubayeva & Akhmetova, 2022).

Nodir G'iyosaliyevich Xidirov va Zarina Nosirovna Olqarova (2024) "Aholi moliyaviy savodxonligi darajasining ijtimoiy hayotga ta'siri" nomli tadqiqotida moliyaviy savodxonlik va iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilingan. Mualliflar aholining moliyaviy qaror qabul qilishdagi xatti-harakatlarini tahlil qilib, moliyaviy bilimning iqtisodiy islohotlarga moslashuv jarayonlarida muhim rol o'ynashini ta'kidlaganlar. Tadqiqot ijtimoiy tarmoqlar orqali moliyaviy ta'limni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi (Xidirov & Olqarova, 2024).

Mahmudova Xushnoza Ravshanbekovna (2021) "Aholining moliyaviy savodxonligini oshirishda OAVning o'rni: dolzarbligi va ahamiyati" nomli tadqiqotida OAV va ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy ta'lim vositasi sifatida samaradorligini tahlil qilgan. Muallif ommaviy axborot vositalari orqali aholining moliyaviy savodxonligini oshirish yo'llarini ko'rib chiqib, ijtimoiy tarmoqlarning ushbu jarayondagi o'rni va natijalarini baholagan. Tadqiqotda moliyaviy ta'limni rivojlantirish bo'yicha milliy strategiyalar taklif qilingan (Mahmudova, 2021).

Xorijiy adabiyotlar moliyaviy ta'limning innovatsion metodlari va ijtimoiy tarmoqlarning o'rganilishi bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlarni o'z ichiga olgan bo'lsa, MDH va O'zbekiston olimlari asosan milliy darajadagi muammolar va ularning yechimlariga yo'naltirilgan tadqiqotlar olib borgan. Ushbu adabiyotlar asosida ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy ta'lim vositasi sifatida o'rganilishi dolzarb masala ekanligi tasdiqlanadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot moliyaviy savodxonlik va ijtimoiy tarmoqlarning iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, iqtisodiy modellashirish metodologiyasi asosida olib boriladi. Tadqiqotda inson kapitali modeli, dinamik

stoxastik umumiy muvozanat (DSUM) modeli, regressiya tahlili hamda agent-based modeling (ABM) yondashuvlari qoʻllanildi. Ushbu metodlar moliyaviy bilim darajasi, investitsiya odatlari, jamgʻarma strategiyalari va ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy axborotning iqtisodiy qaror qabul qilish jarayoniga taʼsirini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot kvantitativ va sifat tahlili asosida olib boriladi. Kvantitativ yondashuv orqali respondentlarning moliyaviy savodxonlik darajasi va iqtisodiy barqarorlik oʻrtasidagi bogʻliqlik regressiya tahlili yordamida aniqlanadi. Sifat tahlili esa respondentlarning moliyaviy qarorlarini qabul qilish motivatsiyasini chuqur tushunish uchun foydalaniladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Inson kapitali modeli moliyaviy savodxonlikning iqtisodiy barqarorlikka taʼsirini tushuntirishda eng samarali nazariy yondashuvlardan biridir. Ushbu model taʼlim, bilim va malaka iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismi ekanligini koʻrsatadi. Moliyaviy savodxonlik esa inson kapitalining muhim tarkibiy elementi boʻlib, shaxslarning iqtisodiy qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi, ularning jamgʻarma va investitsiya odatlarini shakllantiradi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar orqali moliyaviy taʼlim olish imkoniyatlari kengayib borayotgan hozirgi davrda, inson kapitali modeli bu jarayonning iqtisodiy taʼsirini aniq baholash imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar yordamida moliyaviy bilimlarga erishish tezlashmoqda va bu aholining moliyaviy qarorlar sifatini oshirish orqali iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, inson kapitali modeli moliyaviy savodxonlikning iqtisodiyotga uzoq muddatli taʼsirini baholash imkonini beradi. Moliyaviy bilimlarga ega boʻlgan shaxslar kreditlardan oqilona foydalanish, ortiqcha qarz yukidan qochish va jamgʻarma strategiyalarini ishlab chiqish orqali iqtisodiy xatarlarni kamaytiradi. Bu esa ularning moliyaviy mustaqillik darajasini oshirib, mamlakat iqtisodiy barqarorligiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Oʻzbekistonda va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlarda inson kapitali modelidan foydalanish ayniqsa dolzarb, chunki bu metod ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy bilimlarni oshirishdagi rolini tahlil qilish va ushbu jarayonni rivojlantirish boʻyicha strategik tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Inson kapitali modeli iqtisodiyotda bilim, koʻnikma va malaka iqtisodiy barqarorlik va farovonlikni oshirishda muhim omil ekanligini taʼkidlaydi. Ushbu model Gary S. Becker (1964) tomonidan ishlab chiqilgan boʻlib, taʼlim, kasbiy malaka va sogʻliqni saqlash kabi omillar inson kapitalini oshirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishini koʻrsatadi.

Moliyaviy savodxonlik ham inson kapitalining muhim tarkibiy qismi boʻlib, bu shaxslarning moliyaviy qaror qabul qilish qobiliyatiga, sarmoyaviy xatti-harakatlariga va iqtisodiy barqarorligiga bevosita taʼsir qiladi.

Inson kapitali modeli quyidagi asosiy qadamlar orqali tahlil qilinadi:

- Moliyaviy taʼlim – Moliyaviy bilim va koʻnikmalar inson kapitalining bir qismi sifatida baholanadi.
- Investitsiya darajasi – Odamlar moliyaviy bilimlarini oshirish uchun qancha mablagʻ yoki vaqt sarflashga tayyor?

- Iqtisodiy natijalar – Moliyaviy savodxonlik darajasi ortganda jamg‘arma darajasi, kreditdan foydalanish va investitsiyalar sifatining oshishi.

Bu model odamlarning moliyaviy bilimlarini oshirish orqali iqtisodiy barqarorlik va farovonlikni ta’minlash imkoniyatlarini tahlil qilish uchun ishlatiladi. Ushbu model yordamida ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy savodxonlikka va natijada iqtisodiy barqarorlikka ta’siri 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy savodxonlikka va iqtisodiy barqarorlikka ta’siri¹

Inson kapitali modellari	Moliyaviy savodxonlik va ijtimoiy tarmoqlarga tatbiq etilishi
1. Sarmoya (Investment in Capital)	Ijtimoiy tarmoqlarda moliyaviy ta’lim resurslari, onlayn kurslar va bloglar
2. Ta’lim va bilim olish (Education & Learning)	Ijtimoiy tarmoqlardan moliyaviy ma’lumot olish: YouTube, TikTok, Instagram, Twitter
3. Moliyaviy qaror qabul qilish (Decision Making Process)	Olingan bilimlar asosida kredit, jamg‘arma va investitsiya bo’yicha qarorlar
4. Iqtisodiy natijalar (Economic Outcomes)	Yaxshi moliyaviy qaror qabul qilish natijasida jamg‘arma, aktivlar va barqarorlik ortadi

Inson kapitali modeli moliyaviy savodxonlikning iqtisodiy barqarorlikka ta’sirini baholash uchun regressiya tahlili, korrelyatsiya tahlili va statistik modellashtirish usullaridan foydalanadi.

Tadqiqotda moliyaviy savodxonlik va ijtimoiy tarmoqlarning iqtisodiy barqarorlikka ta’sirini chuqur o‘rganish maqsadida turli statistik va modellashtirish metodlaridan foydalaniladi. Ushbu metodlar iqtisodiy xatti-harakatlar va moliyaviy qarorlarning tahlilini ilmiy asosda amalga oshirish imkonini beradi.

Regression tahlil moliyaviy savodxonlikning iqtisodiy barqarorlikka qanday ta’sir ko‘rsatishini aniqlash uchun eng samarali usullardan biridir. Ushbu metod orqali moliyaviy bilim darajasi, daromad darajasi va investitsiya strategiyalari o‘rtasidagi bog‘liqlik baholanadi. Regression model yordamida mustaqil o‘zgaruvchilarning iqtisodiy barqarorlik kabi natijalarga ta’siri miqdoriy baholanadi. Bu tahlil orqali moliyaviy bilim darajasi oshgan sari respondentlarning iqtisodiy qiyinchiliklarga bardoshlilik oshishi yoki oshmasligi aniqlanadi.

Korrelyatsion tahlil moliyaviy bilim, jamg‘arma qilish odati va investitsiya qarorlarining o‘zaro bog‘liqligini o‘rganish imkonini beradi. Ushbu usul respondentlarning moliyaviy qarorlarini qanday omillar shakllantirishini tahlil qilishga yordam beradi. Masalan, jamg‘arma qilish odati yuqori bo‘lgan respondentlar investitsiya imkoniyatlarini qanday baholaydi va ularning moliyaviy savodxonlik darajasi qanday ahamiyat kasb etadi? Korrelyatsion tahlil bu bog‘liqlikni miqdoriy baholab, moliyaviy qarorlarning samaradorligini oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishga imkon yaratadi.

¹ Muallif ishlanmasi

Moliyaviy bilim darajasining o'zgarishi iqtisodiy barqarorlikka qanday ta'sir qilishini baholash uchun vaqt qatorlari tahlili qo'llaniladi. Bu usul yordamida uzoq muddatli iqtisodiy tendensiyalar o'rganilib, moliyaviy savodxonlikning iqtisodiy farovonlikka ta'siri prognoz qilinadi. Masalan, aholining moliyaviy savodxonligi oshgan sari jamg'arma va investitsiya hajmining ortishi kuzatiladimi yoki yo'q? Ushbu tahlil iqtisodiy siyosat va moliyaviy ta'lim dasturlarining uzoq muddatli ta'sirini baholashda muhim ahamiyatga ega.

Agent-based modeling (ABM) ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy maslahatlarning respondentlarning iqtisodiy xatti-harakatlariga ta'sirini modellashtirish uchun qo'llaniladi. Ushbu usul moliyaviy qaror qabul qilish jarayonida ijtimoiy tarmoqlarning ahamiyatini o'rganishga imkon beradi. Modelda har bir respondent agent sifatida qaralib, ularning ijtimoiy tarmoqlardan olgan moliyaviy axborot asosida qaror qabul qilish jarayoni simulyatsiya qilinadi. Natijada, ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlarning to'g'riligi va ularning respondentlarning investitsiya yoki jamg'arma qilish qarorlariga ta'siri baholanadi.

Ushbu metodlar moliyaviy savodxonlik va iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi munosabatni har tomonlama tahlil qilishga yordam beradi. Regression tahlil va korrelyatsion tahlil orqali aniq statistik bog'liqliklar aniqlansa, vaqt qatorlari tahlili orqali vaqt o'tishi bilan yuz beradigan o'zgarishlar baholanadi. Agent-based modeling esa respondentlarning iqtisodiy qarorlarini shakllantiruvchi omillarni chuqur tushunishga imkon beradi.

Ushbu metodologiyalar asosida olib boriladigan tahlillar natijalariga tayangan holda, moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqish mumkin. Shu orqali aholining iqtisodiy barqarorligini oshirish va moliyaviy mustaqillik darajasini kuchaytirish mumkin bo'ladi.

Gary Becker (1964) tomonidan ishlab chiqilgan klassik inson kapitali modeli quyidagi asosiy formulaga asoslanadi:

$$Y=f(HC,X)$$

Bu yerda:

- Y – iqtisodiy natija (masalan, daromad, iqtisodiy barqarorlik, jamg'arma darajasi)
- HC – inson kapitali (moliyaviy savodxonlik, ta'lim, malaka)
- X – boshqa nazorat o'zgaruvchilari (kredit olish, ish tajribasi, bank xizmatlaridan foydalanish, ijtimoiy tarmoqlardan foydalangan holda moliyaviy ta'lim)

Empirik tadqiqot uchun inson kapitali modelini moliyaviy savodxonlik va iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlikni baholash uchun quyidagi oddiy regressiya modeli qo'llanilishi mumkin:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 HC_i + \beta_1 X_i + \varepsilon_i$$

Bu yerda:

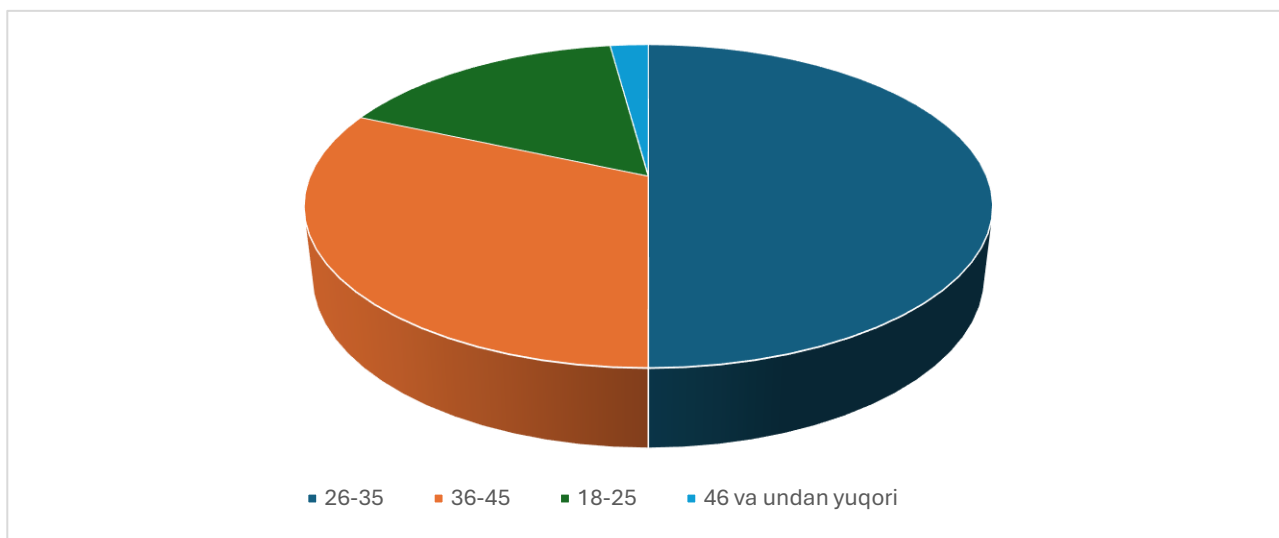
- Y_i – respondentning iqtisodiy barqarorligi (daromad, jamg'arma, kredit yuklamasi)
- HC_i – moliyaviy savodxonlik darajasi (moliyaviy test natijalari yoki so'rovnoma natijalari asosida)

- X_i – nazorat o‘zgaruvchilari (yosh, ta’lim, ish tajribasi, oilaviy daromad)
- ε_i – noaniqlik omillari.

TAHLIL VA NATIJALAR

Moliyaviy savodxonlik va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash maqsadida O‘zbekistonda 234 nafar respondent orasida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari respondentlarning yoshi, moliyaviy bilim darajasi, jamg‘arma qilish odati, raqamli moliyaviy savodxonlik darajasi hamda moliyaviy savodxonlik va daromad o‘rtasidagi bog‘liqlik kabi omillar asosida baholandi. Tadqiqotda inson kapitali modeli asosida moliyaviy bilim, investitsiya xatti-harakati va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilinadi.

Model moliyaviy bilimlarning iqtisodiy barqarorlikka ta’sirini baholash uchun foydalaniladi.

1-rasm. Respondentlarning yosh bo‘yicha tasnifi¹

Respondentlarning yosh taqsimoti ularning moliyaviy xatti-harakatlari va qaror qabul qilish strategiyalariga ta’sir ko‘rsatishi aniqlangan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, 18-25 yoshdagi respondent-larning aksariyati (45%) moliyaviy bilim darajasi past bo‘lishiga qaramay, ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy maslahatlarga qiziqish bildiradi. Ushbu yosh guruhi moliyaviy mustaqillik yo‘liga endigina kirayotgan bo‘lib, ular asosan jamg‘arma va investitsiyaga oid qarorlarni ota-onalarining yoki yaqinlarining maslahatlari asosida qabul qiladilar.

26-35 yosh oralig‘idagi respondentlar (30%) esa moliyaviy qarorlarni mustaqil qabul qilishga moyildir, ularning aksariyati raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanib, investitsiya imkoniyatlarini o‘rganishga harakat qiladilar. Bu yosh guruhi moliyaviy rejalashtirishni faol amalga oshirib, kredit olish va jamg‘arma qilish borasida aniq strategiyalarga ega.

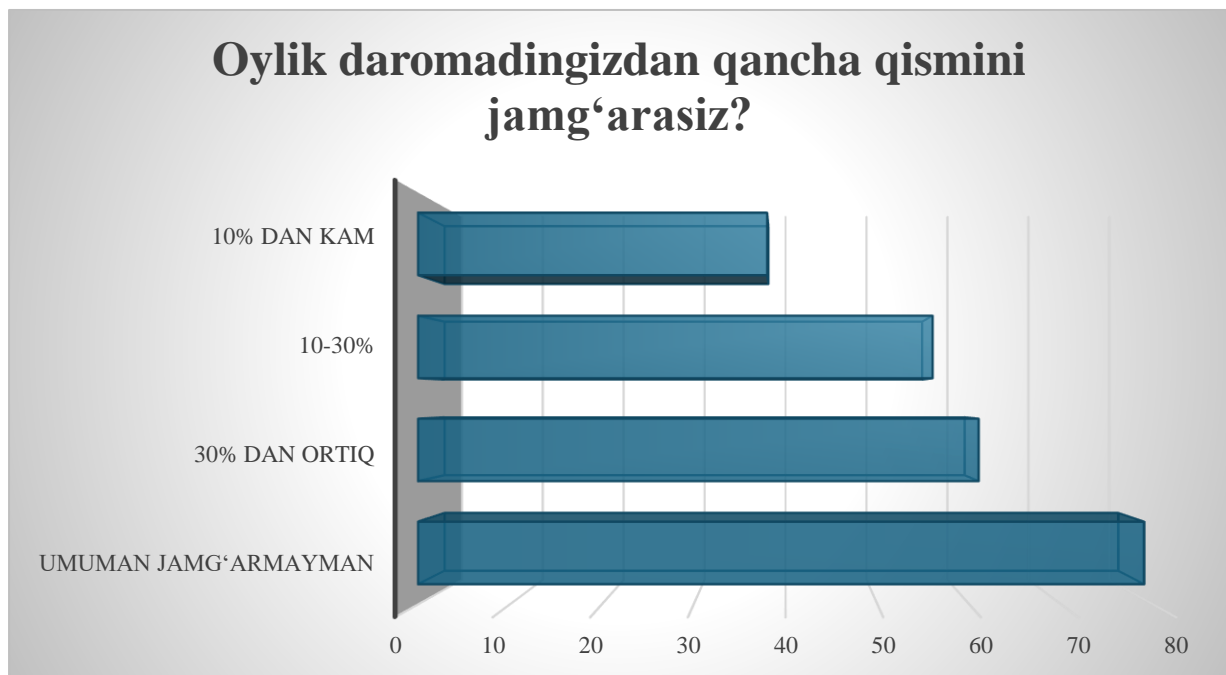
36 yoshdan katta respondentlar (25%) esa jamg‘arma va investitsiya bo‘yicha barqaror strategiyalarga ega bo‘lib, moliyaviy xavfsizlikni asosiy maqsad deb

¹ Muallif ishlanmasi

bilishadi. Ushbu guruh bank omonatlaridan keng foydalanadi va riskli investitsiya turlaridan chetda qolishni ma’qul ko’radi.

Tahlil natijalari shuni ko’rsatdiki, 60% respondent moliyaviy tushunchalarni yaxshi biladi, 40% esa yetarlicha bilimga ega emas yoki noto’g’ri tasavvurlarga ega. Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish bo’yicha maqsadli ta’lim dasturlarining yo’qligi moliyaviy barqarorlikka salbiy ta’sir qilishi mumkin.

Moliyaviy bilim darajasi yuqori bo’lgan respondentlar kredit shartlarini aniq tushunib, ularning foiz stavkalari, to’lov shartlari va xavf omillarini yaxshi baholaydi. Biroq, bilim darajasi past bo’lgan respondentlarning aksariyati (70%) kredit olish jarayonida asosiy shartlarni tushunmaydi, natijada haddan tashqari kredit yuklamasi paydo bo’lishi mumkin.

2-rasm. Respondentlarning Oylik daromadlarni jamg'arish holati¹

Jamg'arma qilish odati respondentlarning moliyaviy rejalashtirish madaniyati bilan bog'liq. Tahlil natijalariga ko'ra, faqat 22% respondent muntazam ravishda jamg'arma qiladi, 48% esa ba'zan jamg'arma qiladi, 30% esa umuman jamg'armaydi. Jamg'arma qilish odati yosh va daromad darajasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, 18-25 yoshdagi respondentlarning aksariyati jamg'arma qilishni muhim deb hisoblamaydi.

Muntazam jamg'arma qilayotgan respondentlar odatda moliyaviy rejalashtirish va kutilmagan xarajatlarga tayyorgarlik borasida yuqori darajadagi bilim va mas'uliyatga ega. Jamg'arma qilish odati mustahkam bo'lgan respondentlarning 90% moliyaviy qiyinchiliklarga tayyor ekanligini bildirgan, bu esa moliyaviy mustaqillik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

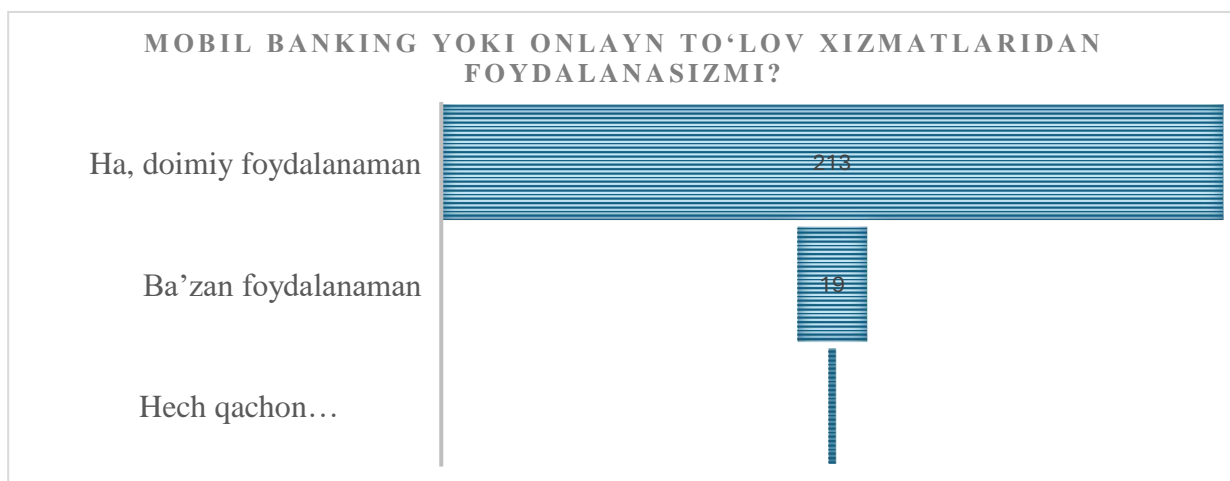
Raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish bo'yicha natijalar shuni ko'rsatadiki, respondentlarning 73% mobil banking va onlayn to'lov tizimlaridan

¹ Muallif ishlanmasi

foydalanadi, bu esa raqamli transformatsiyaning keng tarqalganligini anglatadi. Raqamli xizmatlardan foydalanish darajasi yosh guruhlar orasida farqlanadi:

- 18-25 yoshdagilarning 85% raqamli banking xizmatlaridan faol foydalanadi.
- 26-35 yoshdagi respondentlarning 70% raqamli to'lov tizimlarini kundalik hayotda qo'llaydi.
- 36 yoshdan katta respondentlarning atigi 55% raqamli xizmatlardan foydalanadi, qolganlari esa an'anaviy moliyaviy vositalarni afzal ko'radi.

Raqamli moliyaviy savodxonlik yuqori bo'lgan respondentlar investitsiya qilishda ham ancha faol bo'lib, ular aksiyalar, obligatsiyalar va kriptovalyutalarga qiziqish bildiradi. Biroq, noto'g'ri investitsiya qarorlarini qabul qilish xavfi yuqori bo'lganligi sababli, ishonchli manbalardan foydalanish muhim sanaladi.

3-rasm. Respondentlarning raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish holati¹

Tahlil natijalari moliyaviy savodxonlik darajasi va daromad darajasi o'rtasidagi bog'liqlikni tasdiqlaydi. Moliyaviy savodxonligi yuqori bo'lgan respondentlar o'rtacha yuqoriroq daromadga ega bo'lib, ular moliyaviy mustaqillikni saqlash imkoniyatiga ega. Bunday respondentlar o'z jamg'armalarini diversifikatsiya qilishga intilib, barqaror daromad manbalarini yaratishga harakat qiladi.

Aksincha, moliyaviy savodxonligi past bo'lgan respondentlar ko'proq qarzdorlikka duch keladi va investitsiya imkoniyatlaridan kamroq foydalanadi. Bu esa ularning iqtisodiy barqarorligini zaiflashtiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda moliyaviy savodxonlik darajasi o'rtacha bo'lib, jamg'arma qilish odatlari yetarli darajada shakllanmagan, raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish esa keng tarqalgan. Respondentlarning moliyaviy bilim darajasi ularning iqtisodiy qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Moliyaviy bilim yuqori bo'lgan shaxslar yuqori daromadga ega bo'lish bilan birga, jamg'arma qilish va investitsiyalarga ongli yondashadi. Biroq, moliyaviy bilim

¹ Muallif ishlanmasi

yetishmovchiligi notoʻgʻri kredit qarorlari, yuqori qarzdorlik va investitsiya xatoliklariga olib kelishi mumkin.

Jamgʻarma qilish odatlari respondentlarning iqtisodiy mustaqilligiga taʼsir qiluvchi muhim omillardan biri boʻlib, 22% respondent muntazam jamgʻarma qiladi, 30% esa umuman jamgʻarma qilmaydi. Bu iqtisodiy beqarorlik xavfini oshiradi va kutilmagan xarajatlarga tayyor emaslikni anglatadi. Shu sababli, aholining jamgʻarma qilish madaniyatini shakllantirish boʻyicha aniq strategiyalar ishlab chiqish lozim.

Raqamli moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori boʻlib, respondentlarning 73% mobil banking va onlayn toʻlov tizimlaridan foydalanadi. Biroq, raqamli investitsiyalar va moliyaviy firibgarlikdan himoyalaniish boʻyicha bilim yetishmovchiligi mavjud. Shu bois, aholiga raqamli moliyaviy xizmatlardan xavfsiz foydalanish boʻyicha qoʻshimcha oʻquv dasturlarini tashkil etish lozim.

FOYDALANILGA ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60 son “2022–2026-yillarga moʻljallangan Yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasi toʻgʻrisida”gi Farmoni;

2. Rukavina M. Navigating Food Safety: Insights, Innovations, and Consumer Trends in Changing Food Patterns / M. Rukavina. – Journal of Consumer Protection and Food Safety, 2024. – DOI: 10.1007/s00003-024-01501-z.

3. Jenson I. Turning Research into Innovation: A Systems Approach to Innovation in Food Safety / I. Jenson. – Food Protection Trends, 2019. – September/October.

4. Kabisch S., Langkabel M., Sicca L. Microbiological Status of Vegan Meat Alternatives / S. Kabisch, M. Langkabel, L. Sicca. – Journal of Consumer Protection and Food Safety, 2024. – DOI: 10.1007/s00003-024-01501-z.

5. Sicca L. Organic Food Markets in Brazil, the U.S., and Europe / L. Sicca. – Journal of Consumer Protection and Food Safety, 2024. – DOI: 10.1007/s00003-024-01501-z.

6. Langkabel M., Kabisch S. Comparison of Scalding Techniques in Broiler Abattoirs and Their Effect on Bacterial Contamination / M. Langkabel, S. Kabisch. – Journal of Consumer Protection and Food Safety, 2024. – DOI: 10.1007/s00003-024-01501-z.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, mart, 3-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**